

Walter Schiffer, 1957,
werkzaam in het onderwijs en
freelance op het gebied van
volwasseneneducatie en
levenscounselor. TGI-diploma,
logotherapeut/Existentieel
Analytisch counselor.
www.beratung-begleitung.de

Vertaling:
Ineke van de Braak,
Phien Kuiper

'Eerbied komt toe aan al wat leeft'

Ruth C. Cohn en Albert Schweitzer

Opmerking vooraf

De filosoof Albert Schweitzer analyseert in het eerste kwart van de vorige eeuw cultuur, ethiek en filosofie en komt op basis van directe ervaringen ('ik ben leven dat wil leven, te midden van leven dat wil leven') via het elementaire denken tot het ethische concept 'respect voor het leven'. Er komt een gedachtegang naar voren, die de reflectie op het tweede axioma van TGI 'Respect komt toe aan al wat leeft en groeit' kan verrijken.

Onder een axioma verstaan we een zin die de direct te begrijpen basis vormt van een denksysteem. Zo'n zin hoeft niet bewezen te worden en kan ook niet bewezen worden. Zoals bekend heeft Ruth C. Cohn haar TGI op drie axioma's gebaseerd, een antropologisch, een ethisch en een pragmatisch politiek. Wanneer TGI-leiders noodzakelijkerwijs veel moeite doen voor een goede themaformulering, zoeken naar de dynamische balans in het vier-factorenmodel en processen grondig analyseren etc., worden daar ook de axioma's bij betrokken. Als we deze niet in beeld houden heeft het 'TGI-huis' geen fundament. Daarom is het de moeite waard, steeds weer aan deze fundamenten verder te werken, ze te verstevigen - ook al (of juist omdat) Ruth Cohn genoeg nam met slechts enkele spaarzaam toegelichte axiomatiche bepalingen.

Voor het tweede axioma kan het filosofische werk van Albert Schweitzer een dergelijke verstevigende argumentatie bieden, aangezien respect voor het leven het centrale begrip in zijn cultuurfilosofie en ethiek is.

1. Het ethische axioma van TGI

Op deze plaats is een schets van het ethische axioma toereikend (zie von Kanitz, 2009 en Vogel, 2009). Het luidt: 'Respect komt toe aan al wat leeft en groeit. Respect voor groei vraagt om waardegebonden beslissingen. Het humane is waardevol; het inhumane is waardebedreigend.' (Cohn, 1992, 120). TGI baseren op deze ethische basis was voor Ruth Cohn zo belangrijk, dat zij daarom de oorspronkelijke naam van haar systeem, namelijk WILL-methode' of 'Themagecentreerde Interactiemethode', liet vallen, aangezien de geforceerde blik op de methode de centrale betekenis van de ethische grondhouding zou kunnen verbloemen (Cohn, 1992). TGI is juist meer dan een techniek voor het leiden van groepen.

Aangezien Ruth Cohn een realistische blik op de werkelijkheid had en wist dat menselijk leven nauwelijks leefbaar is zonder vernietiging van levende organismen, voegde zij als voorbehoud toe: 'Humaan zijn betekent bijvoorbeeld, geen levende wezens te kwellen en er nooit méér van te doden dan voor het levensonderhoud en voortbestaan (in het bijzonder van mensen) nodig is; waarbij het begrip 'doden' ook slaat op het doden van geestelijke vermogens.' (Cohn, 1991, 357) Zij ziet deze filosofisch-ethische norm als essentiële voorwaarde voor de vormgeving van het intermenselijk leven. Omdat deze norm direct voorstelbaar is behoeft dit grondbeginsel geen wederkerige relatie met 'absolute zijswijzen', ook al kan het appèl ook 'religieus opgevat worden'. (Cohn, 1991, 357)

Samen met Paul Matzdorf verklaart Ruth Cohn dat het idee van het respect voor al wat leeft - ondanks alles - onbetwistbaar is, dat in de geschiedenis echter de noodzaak is gebleken om nadruk te blijven leggen op het belang van de waardegebonden houding tot het leven. Zij formuleren als hypothese dat ieder mens hiertoe een 'op het organisme betreffend en geestelijk waardevol (...)' is gegeven dat echter 'gestimuleerd, belemmerd of verstoord' (Matzdorf/Cohn, 1992, 62) kan worden. Instrumenteel verstand en koude rationaliteit zijn bepalende krachten in onze samenleving en brengen de mens uit evenwicht. Onder het dictaat van de tijdgeest verliest de mens contact met het menselijke en verliest zijn 'vermogen lief te hebben en zijn ethisch besef' (Matzdorf/Cohn, 1992, 61). De consequentie is de vernietiging van natuur, dierenwereld en mensen in plaats van 'de respectvolle verbazing over het wonder van het universum'. Een van de essentiële doelen, die Ruth Cohn met 'haar' TGI wou bereiken, was om weerstand te bieden aan deze destructieve en inhumane invloeden. (zie ook Cohn, 1991, 374)

Hierna wordt de kerngedachte beschreven van het filosofisch werk van Albert Schweitzer en hoe deze het denken over Ruth Cohn's ethiek kan verrijken.

2. De ethiek van Albert Schweitzer van het respect voor het leven

2.1 Een korte herinnering aan de persoon Albert Schweitzer

Achter de naam Albert Schweitzer (zie ook Steffahn, 2009) gaat meer schuil dan de hier en daar nog bekende oerwoud-dokter die in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw wereldwijd bekend was als levend voorbeeld van humaniteit.

Hij werd in 1875 in de Elzas geboren en studeerde in Straatsburg filosofie en theologie. Beide studies sloot hij af met de doctorsgraad (1899/1900). In dezelfde tijd volgde hij muziekwetenschappelijke studies, nam orgelles bij Charles Marie Widor in Parijs en was een gevraagd organist. In 1902 werd hij bij de evangelisch-theologische faculteit van de universiteit van Straatsburg aangesteld voor het vak 'het Nieuwe Testament'. Aangezien hij zichzelf had beloofd zich tot zijn 30e levensjaar uitsluitend bezig te houden met muziek en wetenschap en zich daarna dienstbaar te maken aan de mensheid zocht hij - na enige omwegen - naar werk in de missie. De Parijse missiebeweging wees zijn verzoek echter af, aangezien zij zo'n liberaal theoloog niet naar Afrika wilden laten vertrekken. Aangezien in equatoriaal Afrika echter dringend behoefte was aan artsen, studeerde Schweitzer van 1905 tot 1911 medicijnen. In 1912 ontving hij de erkenning als arts en legde hij zijn ambt als predikant, een bezigheid die hem zeer na aan het hart lag, neer. In hetzelfde jaar trouwde hij met Helene Breslau. In de periode hierna promoveerde hij in medicijnen, verliet het theologisch lerarenkorps van de universiteit van Straatsburg en arriveerde op 14 april 1913 in Lambarane, waar hij samen met zijn vrouw een ziekenhuis opbouwde in het oerwoud.

De jaren daarna stonden in het teken van hard werken. Overdag was hij bezig met het bouwen van zijn ziekenhuis, met opereren en het behandelen van zieken. In de avonden en 's nachts ontwikkelde en beschreef hij zijn cultuurfilosofie en ethiek, schreef meer theologische en cultuurfilosofische werken en voerde na 1945 actie voor een verbod op atoomwapens. Het is bijna bizar zich voor te stellen dat bovendien 's avonds en 's nachts koralen van Bach door het oerwoud klonken: de noodzakelijke oefen-uurtjes - en ook een mogelijkheid om te

Schweitzer voerde na 1945 actie voor een verbod op atoomwapens.

De laatste kennis die we nastreven is de kennis van het leven.

ontspannen - op zijn tropenklavier (met pedalen) voor de orgelconcertreizen die hij maakte om zijn ziekenhuis te financieren.

Zo pendelde hij tientallen jaren tussen Afrika en Europa heen en weer en tussen zijn praktijk als arts en wetenschappelijk theoretisch werk aan de ene kant en zijn lezingen en concerten aan de andere kant. En steeds weer beschrijft hij in zijn brieven, zoals bijvoorbeeld aan Theodor Heuss op 12-01-1961: 'Een mooie ervaring op mijn leeftijd is dat het idee van 'het respect voor het leven' vorm begint te krijgen.' (Schweitzer, 2006, 367)

Op 04-09-1965 stierf Albert Schweitzer op 90-jarige leeftijd in Lambarane.

2.2 Schweitzers diagnose van de tijd: de ondergang van de cultuur

Het is niet verwonderlijk, dat een theoloog en filosoof via een andere weg tot de stelregel 'respect voor het leven' komt dan de psychoanalytica.^[1]

Sinds zijn laatste studiejaren ontstond bij Albert Schweitzer de blauwdruk voor een werk over cultuurfilosofie en ethiek. Het eerste concept ontstond in het jaar 1900, van 1914 tot 1917 kreeg het werk steeds verder vorm en in 1923 werden de beide delen gepubliceerd: 'Verval en wederopbouw van de cultuur' en 'Cultuur en ethiek'.^[2]

Schweitzer begon dit werk met een analyse van de cultuur en ging ervan uit dat de filosofie de schuld droeg van de ondergang van de cultuur. Waar zij voordien in staat was om, als een populaire filosofie met ethische gezond-verstand-idealen, invloed te hebben op de samenleving, had ze zich in de 19e eeuw uit de publieke discussie teruggetrokken, haar resultaten tot dan behoed

en beheerd en bleef daarmee jammer genoeg 'academische epigonofilosofie' (Schweitzer, 1990, 20). Ze was niet in staat positieve impulsen te geven aan de culturele vooruitgang.

Bovendien zag Schweitzer een algemeen 'tekortkomen van het denken' en daarmee het uitblijven van een kwalitatief denken over cultuur. De geestelijke en wetenschappelijke verhoudingen werkten op zo'n manier op elkaar in dat zij de mensen 'kleineerden en psychische schade toebrachten' (Schweitzer, 1990, 23). Hij benoemde vijf oorzaken voor deze ondergang:

1. Mensen die de culturele vooruitgang willen bevorderen, moeten helder denken en vrij zijn. Beide wordt door de bestaande productieverhoudingen beperkt.
2. Mensen overvragen zichzelf zo in het arbeidsproces, dat zij in hun vrije tijd alleen nog behoefte hebben aan ontspanning. 'Hij zoekt geen ontwikkeling maar vermaak.' (Schweitzer, 1990, 25)
3. Specialiseringsprocessen hebben het effect dat de resultaten van het werk kwalitatief gezien weliswaar uitstekend zijn, de creativiteit van de betreffende personen wordt echter niet benut en de processen - bijvoorbeeld ook in de school - worden 'doods en onpersoonlijk'. (Schweitzer, 1990, 27)
4. In het bijzonder door het proces van versnelling vervalt de mens in toenemende mate in gebrek aan menselijkheid. Relaties worden oppervlakkig, individuen materialistisch.
5. De levensomstandigheden zijn overgeorganiseerd, wat de denkactiviteit van individuen remt en gemeenschappen tot

1. Schweitzer was met name door Oskar Pfister over de psychoanalyse geïnformeerd en hij stond hier open tegenover; zie ook Schweitzer 2006, 559-605. 2. Cultuurfilosofieën III (werken uit de nalatenschap) verscheen in twee banden, in 1999 en 2000

machines degradeert. Sommigen verliezen hun unieke betekenis voor de samenleving, die beschikt over het individu en hem haar mening opdringt. 'Het overorganiseren van onze openbare situaties draait uit op een organiseren van onnadenkendheid.' (Schweitzer, 1990, 33) Daarmee gaat uiteindelijk de bekwaamheid tot moreel oordelen verloren. 'De demoralisering van individuen door de samenleving is in volle gang.' (Schweitzer, 1990, 34)

Hierbij moeten we bedenken dat voor Schweitzer cultuur niet in eerste instantie vooruitgang is op het gebied van wetenschap, techniek en kunst, maar ook vooruitgang in werken van de geest, van de ethische houding: het gezag van het verstand ^[3] over de menselijke opinie. (zie ook Schweitzer, 1990, 34 en verder).

Tot hier schetst Schweitzer een duister beeld van de cultuur in het maatschappelijk leven. Het valt op dat zijn oordelen op velerlei wijze overeenkomen met het latere maatschappijkritische denken van Ruth Cohn: zij spreekt over holisme, verantwoordelijkheid en het door de autonomie toegenomen bewustzijn van de interdependentie; weinig effect van overal gepropageerde ethische waarden; instrumentele rationaliteit; controlemacht van de machthebbers, eigen leiderschap etc. (Matzdorf/Cohn, 1992, 55, 60, 66).

Ruth Cohn wilde met een op TGI gebaseerde therapie, pedagogiek en levenshouding ('De divan is te klein!') een bijdrage leveren aan de maatschappelijke veranderingen. Wat betreft de 'tijddiagnose' van Schweitzer blijft het de vraag hoe we tot een regeneratie van de cultuur kunnen komen. Het antwoord is eenvoudig, het waarmaken moeilijk: als de cultuur gebouwd is op ethiek, is er behoefte aan

'ethische energieën' (Schweitzer, 1990, 53), die helpen tegen het verval van de cultuur. Schweitzer stelt een moeizame maar noodzakelijke weg in het vooruitzicht. (zie ook Schweitzer, 1990, 54 en 59) Daarbij hangt hij zijn hoop voor een uitweg voor het gebrek aan cultuur niet op aan instituten of aan een massabeweging, maar aan het individu, aangezien zich - tegen de weerstand van het collectief in - in hem alleen, via zelfbeschikking, het ethische zich ontwikkelt. (zie ook Schweitzer, 1990, 59 en het idee van de chairperson van Cohn: Matzdorf/Cohn, 1992, 68)

Het is noodzakelijk dat er op deze weg persoonlijkheden zijn die ideeën voor een wereldbeschouwing doordenken. (zie ook Schweitzer, 1990, 63-67) Maar wat betekent hier denken en verstand? Onder verstandig denken verstaat Schweitzer een functie van de geest, waarbij 'ons inzicht en onze wil die mysterieuze tweespraak met elkaar houden' (Schweitzer, 1990, 68). Het lijkt hem daarom een mystiek proces, dat echter niet puur (irrationele) beleving is: 'De laatste kennis die we nastreven is de kennis van het leven. Ons inzicht beschouwt het leven van buiten, onze wil van binnen. Aangezien het leven het laatste onderwerp van onze kennis is, wordt de laatste kennis noodzakelijkerwijze een denkend beleven van het leven.' (Schweitzer, 1990, 70) Het willen moet door het inzicht heen gaan zodat het als een 'universele wil om te leven' (Schweitzer, 1990, 70) kan worden begrepen. Als de wil afziet van het denken verwordt hij tot fantasie; vergeet de ratio echter, dat zij, 'om het leven te begrijpen, uiteindelijk in denkende beleving moet opgaan, dan mist zij een diepe en elementair gegronde wereldbeschouwing. Het tot het einde doorgevoerde denken leidt dus ergens en in enigerlei vorm tot een levendige, voor het denken van alle mensen

noodzakelijke mystiek.' (Schweitzer, 1990, 70)

Schweitzer heeft een voorkeur voor een 'denkende wereldbeschouwing' die optimistisch is, ^[4] dat wil zeggen die 'de wereld en het leven als iets op zichzelf waardevols benadert' (Schweitzer, 1990, 71) en die er op gericht is het leven en de mogelijkheden voor het individu en de samenleving verder te ontwikkelen. Verder moet de wereldbeschouwing ethisch van aard zijn, dat wil zeggen gericht zijn op de volgroeiing van de persoonlijkheid. (zie ook Schweitzer, 1990, 71 en analoog bij Matzdorf/Cohn, 1992, 62: het bevorderen van het waarde-zintuig). Als het werken aan een dergelijke wereldbeschouwing afneemt, komen de mensen terecht in waarden-loos, zielloos handelen, in plaats van het handelen te richten op de zin van het leven. Ook al is misschien de zin van de wereld met ons denken niet goed te vatten, de zin van het leven kunnen we putten uit onze 'wil om te leven, zoals hij in ons verschijnt.' 'Gezamenlijk moeten we komen tot denken over de zin van het leven, deze worsteling met elkaar aangaan, om te komen tot een wereldbeschouwing die ja zegt tegen de wereld en het leven'. (Schweitzer, 1990, 78)

2.3 Elementair denken

De gedachtegang moet hier kort worden onderbroken, om voor de uiteenzetting van Schweitzers motto 'Respect voor het leven' het begrip 'elementair denken' - naar Rössler, waarschijnlijk een eigen invulling van Schweitzers concept - te verhelderen. (Rössler, 2009, 7 en Günzler, 2008, 18).

Schweitzer gaat ervan uit dat Kants ethiek van het verstand tekort schiet, aangezien deze het verstand reduceert tot een kennisproces en de emotionele lagen buiten

3. Het trefwoord 'verstand' doet vermoeden dat wij in de problematiek van de 'Verkopfung' (overwaardering van verstand, vert.) terecht kunnen komen. De uiteenzetting hieronder over het 'elementaire denken' zal deze veronderstelling ontkrachten. 4. Schweitzer beschrijft uitvoerig de verandering van een pessimistische naar een optimistische wereldbeschouwing, in samenhang met de optimistische levensbeschouwing; zie ook Schweitzer, 1990, 291-305

beschouwing laat. (vergelijk in relatie met TGI: Schiffer, 2010) Ook het beroep op 'het gezond verstand' van de mens is niet toereikend, aangezien hij naar Schweitzers idee, het klaarspeelt zonder goed doordachte ethiek (zie ook Schweitzer, 1999, 58 en 187). Schweitzers denkconcept leidt tot een antropologie die boven Kant uitstijgt: het ik van de mens is op een bepaalde manier in zijn gedachtegang voorbestemd om over moraal na te denken (zie ook Schweitzer, 1999, 304) en het beperkt zich bij het denken niet tot waarnemen. Mensen zijn 'niet slechts zijnde in het oneindige zijn van de wereld', maar levende individuen. Ons ik - deze mysterieuze eenheid van willen, ervaren, voelen en waarnemen - probeert zichzelf - in het mysterieuze zijn van de wereld waarin het neergezet is - te begrijpen. Het is niet zo dat een of ander logisch vermogen in ons het denken uitoefent als een soort denkwiskunde. In ons denken houdt ons hele 'ik' zich intensief met de wereld bezig. Denken is een elementaire functie van ons levendige zijn'.

(zie ook Schweitzer, 1999, 300). Daarbij zijn 'denken' en 'voelen' het meest nauw verbonden en van elkaar afhankelijk: 'Het gevoel dat zich aan het denken onttrekt mist zijn bestemming. Het denken dat meent voorbij te kunnen gaan aan het gevoel, verliest de richting die diepgang brengt. (zie ook Schweitzer, 1999, 407). Alleen zo begrepen, elementair denken is waardevol, omdat het onder het gezag van de ethiek staat. (zie ook Schweitzer, 1999, 317). Wat eerst wordt ervaren wordt zo verdiepend tot het einde gedacht. Daarom kan Schweitzer zeggen, dat de 'verstandsmens (...)' achterblijft 'in een denken dat is blijven stilstaan' (Schweitzer, 1999, 406, opm. 23). In een elementair denkproces wordt echter voor de persoon het fundamentele gegeven helder dat hij de wereld, het leven en de wil

om te leven als iets waardevols aanvaardt (zie ook Schweitzer, 1999, 285). Het denken over het leven en de wereld voert uiteindelijk en noodzakelijkerwijze tot de ethische vraag over hoe de persoon zijn dagelijks leven oog in oog met ander leven in de wereld vormgeeft. Verder kan het elementaire denken zich verder ontwikkelen naar het religieuze gebied. (Zie ook Rössler, 2009, 13-18)

Hier klinken niet alleen de drie axioma's en het bovengenoemde waardezinuig in door, maar ook het op elkaar inwerken van de verschillende strevingen van de chairperson die gewaar wordt dat hij in de realiteit iets moet, zijn ethiek volgend iets behoort te doen en als hij op zijn gevoel let, iets graag wil. (zie ook Kroeger, 1992, 101). In discussie met de ervaringstherapie beklemtoont Ruth Cohn dat het wezenlijk is, de innerlijke beleving te toetsen aan het denken, met als hoogtepunt haar bekende uitspraak: 'het minachten van het weten en denken is niet minder destructief dan het neerkijken op gevoel en sensitiviteit.' (Cohn, 1992, 102)

2.4 'Ik ben leven dat wil leven temidden van leven dat wil leven.'

De hier gepresenteerde overwegingen bij Schweitzers begrip van het elementaire denken zijn een uiting van een reflectie achteraf (vanaf 1920) op een gebeurtenis uit het jaar 1915. Albert Schweitzer, die bij een zieke was geroepen, bevond zich op een boot op de Ogowe. 'Langzaam kropen wij stroomopwaarts, moeizaam tussen de zandbanken doorlaverend - het was het droge jaargetijde. Afwezig zat ik op het dek van de sleepboot te stoeien met het elementaire en universele begrip van ethiek, dat ik in geen enkele filosofie gevonden had. Blad voor blad schreef ik vol met onsamenhangende zinnen, alleen maar om op het probleem

geconcentreerd te blijven. Toen we op de avond van de derde dag bij zonsondergang net door een kudde nijlpaarden heen voeren, stond heel plotseling, - ik had het niet vermoed, niet gezocht -, het woord 'respect voor het leven' voor mij. De ijzeren poort was geweken: het pad in de jungle was zichtbaar geworden. Ik was nu doorgedrongen tot de idee dat een positieve houding tegenover de wereld en het leven en ethiek elkaar omvat! Nu wist ik dat de ethische benadering van de wereld en het leven samen met de idealen van de cultuur geworteld is in het denken.' (Schweitzer, 1952, 144) ^[5]

Niet het motto van Descartes - Cogito, ergo sum / Ik denk, dus ik ben - is voor Schweitzer maatgevend, maar dat wat iedere mens zich kan voorstellen: 'Ik ben leven dat wil leven temidden van leven dat wil leven' (Schweitzer, 1952, 145). Als het individu er zich van bewust wordt dat niet alleen hem de wil om te leven gegeven is, maar alle mensen, dan verandert de zin, want dan zijn wij leven dat wil leven. Alle levende wezens, ja al het leven berust op dezelfde wil om te leven. Wie zich kan openstellen voor deze beleving wordt door deze geheimzinnige ervaring ten diepste gevuld met respect. (zie ook Schweitzer, 1990, 330) Voor Schweitzer volgt hieruit een met verantwoordelijkheid geladen interdependentie voor al het leven: 'Wij kennen geen volledig er-voor-onszelf zijn.' (Schweitzer, 1999, 285 en 303) Een positieve houding tegenover het leven en de wereld leidt zo in steeds grotere kringen tot een dienstbaarheid aan al wat leeft (zie ook Schweitzer, 1999, 286); Schweitzer versterkt zijn oproep: verantwoordelijkheid voor al wat leeft. (Schweitzer, 1990, 332; Matzdorf/Cohn, 1992, 57, 6 en 72)

5. Heel zijn leven heeft Schweitzer beweed, dat hij het begrip 'respect voor het leven' voordien niet kende. Het is aan zijn fenomenaal denkvermogen ontsnapt dat hij dit begrip zelf bij een lezing in 1912 al gebruikt had. (zie ook Schweitzer 1998, 693)

Denken is een elementaire functie van ons levendige zijn.

2.5 Problemativering van het concept van Schweitzer

(en daarmee ook van het tweede axioma)

De laatste gedachten doen met de hoge eisen drukkend aan (zie ook Hauskeller, 2006, 210). Albert Schweitzer was zich hier zeer van bewust, net als Ruth Cohn dat was. Een van haar reacties luidde: 'De afweer zegt: we kunnen toch echt niet overal rekening mee houden. We hebben de handen al vol aan onszelf...' (Matzdorf/Cohn, 1992, 72). Maar los van deze duiding als afweer is het de moeite waard goed te bekijken hoe we kunnen omgaan met het gevoel van 'overvraagd worden' en met het ter discussie stellen van dit leidend principe. Het verwijt klinkt in eerste instantie gerechtvaardigd dat het geen zin heeft een grondregel op te stellen die niet nagekomen kan worden: het behouden van het leven zonder ook leven te verstoren is niet mogelijk. Zo staat Cohn toe dat, ondanks het idee 'respect voor al wat leeft', leven gedood mag worden als menselijk leven anders niet mogelijk is. Net zo schiet Schweitzer op slangen op het ziekenhuisterrein, maar niet op krokodillen aan de oever van de rivier, hij kapt het oerwoud voor de bouw van nieuwe hutten voor de zieken, maar vindt het achteloos uittrekken van een bloem ontoelaatbaar, eet vlees, schrijft echter in de zwoele nacht met ramen dicht, zodat geen vlinder kan verbranden in de vlammen van de olielamp, redt de kleinste dieren, maar doodt als arts de bacteriën. Zo handelt iemand die een hoog ideaal stelt ten aanzien van ethisch handelen, een verantwoordelijke levenshouding verwacht, maar zich als moreel subject bewust is van de 'gradaties van het zijn' (Sitter-Liver, 2006, 241), van een 'scala naturae'. Oog in oog met het leven en de wil om te leven van al wat leeft wordt de persoon gedwongen in iedere situatie elementair te overdenken of het

ethisch gezien kan worden verantwoord het ene leven te behouden en het andere te doden. Op deze wijze te gaan denken doet een beroep op een houding die zich tegen onnadenkendheid keert, maar niet teveel vraagt. (Sitter-Liver, 2006, 247) Noch Cohn, noch Schweitzer willen in hun ethische overwegingen een overzicht geven van wat men in detail moet doen of laten, bieden geen concrete regels, maar dwingen de personen, steeds opnieuw af te wegen en met het 'respect-voor-het-leven-kompas' waardegebonden beslissingen te nemen. Zoals Cohn een zich steeds uitbreidende interdependentie ziet, die wordt aangevuld met de verantwoordelijkheid voor de kosmische globe, zo neemt Schweitzer mens, schepsels, zijn, wereld en kosmos in acht. (zie ook Günzler, 2008, 39)

Vaak genoeg zullen we bij deze beslissingsprocessen in dilemma's terecht komen waar afweer of haarkloverij (zie ook Hauskeller, 2006, 233) ons uit willen bevrijden. In plaats daarvan gaat het erom, verantwoordelijkheid te nemen in de betreffende situatie, misschien zelfs boven zichzelf uit te stijgen - dat is toch de mensvisie van TGI (zie ook Kroeger, 1992, 106) - en eventueel te falen. In de axiomatic van Ruth Cohn en in de ethiek van Schweitzer⁶ gaat het om niets minder dan een waardegebonden leven leiden als persoon. Beiden roepen ons op daarbij ons ontwikkelingspotentieel te ontvouwen en het humane verder te ontwikkelen, en treden daarmee trouw in de voetsporen van hun gezamenlijke leraar: Goethe. (Cohn, 1991, 470, 564; Schweitzer, 1974, 477)

**Alle levende wezens,
ja al het leven berust
op dezelfde wil om
te leven.**

6. Op de aspecten van overgave, zelfverwerkelijking en de uitbreiding naar het kosmische kan hier niet verder worden ingegaan; zie ook Schweitzer, 1990, 316.

Literatur

Cohn, Ruth C.; Farau, Alfred
Gelebte Geschichte der Psychotherapie. Zwei Perspektiven. Stuttgart 1991.

Cohn, Ruth C.
Von der Psychoanalyse zur themenzentrierten Interaktion. Von der Behandlung einzelner zu einer Pädagogik für alle. Stuttgart 1992.

Günzler, Claus
Vom 'Park' in die 'Wildnis' - Albert Schweitzers Modell einer elementaren Alltagsethik. Bonn 2008.

Hauskeller, Michael (Hrsg.)
Ethik des Lebens. Albert Schweitzer als Philosoph. Kusterdingen 2006.

Hauskeller, Michael
Verantwortung für alles Leben? Schweitzers Dilemma. In: Hauskeller, 2006, 210-236.

Kanitz, Anja von
Einführung zu den Axiomen und Postulaten. In Schneider-Landolf, 2009, 78-79.

Kroeger, Matthias
Anthropologische Grundannahmen der Themenzentrierten Interaktion. In: Löhmer, 1992, 93-124.

Löhmer, Cornelia
 Stanhardt, Rüdiger (Hrsg):
Pädagogisch-therapeutische Gruppenarbeit nach Ruth C. Cohn. Stuttgart 1992.

Matzdorf, Paul; Cohn Ruth C
Das Konzept der Themenzentrierten Interaktion. In: Löhmer 1992, 39-92.

Pössler, Andreas
 'Durch Denken religiös und christlich geblieben' und geworden - 'Elementares Denken' nach Albert Schweitzer. In: *Albert Schweitzer-Rundbrief 101 (=Jahrbuch 2009)*, 7-22.

Schiffer, Walter
 Über die Souveränität des Ich innerhalb der TZI. In: *Themenzentrierte Interaktion 1* (2010), 46-55.

Schneider-Landolf, Mina u.a. (Hrsg.)
Handbuch Themenzentrierte Interaktion (TZI). Göttingen 2009.

Schweitzer, Albert
Aus meinem Leben und Denken. Hamburg 1952.

Schweitzer, Albert
 Goethe. Vier Reden. In: Ders.: *Gesammelte Werke in fünf Bänden.* Bd.5. München 1974, 467-554.

Schweitzer, Albert
Kultur und Ethik (=Kulturphilosophie 1 und 2). München 1990.

Schweitzer, Albert
Straßburger Vorlesungen. München 1998.

Schweitzer, Albert
Die Weltanschauung der Ehrfurcht vor dem Leben. Kulturphilosophie III. Erster und zweiter Teil. München 1999.

Schweitzer, Albert
Theologischer und philosophischer Briefwechseln 1900-1965. München 2006.

Sitter-Liver, Beat
 'Ehrfurcht vor dem Leben' heißt sich auf die Welt im Ganzen beziehen. In: Hauskeller, 2006, 237-258.

Steffahn, Harald
Albert Schweitzer. Reinbek 2009.

Vogel, Peter
 2. Axiom: ethisches Axiom. In: Schneider-Landolf, 2009, 86-89.